

ІСТОРИЯ ВИНИКНЕННЯ МІСТА ХОТИНА ТА ХОТИНСЬКОЇ ФОРТЕЦІ

Хотин – місто районного підпорядкування, центр Хотинського району, який на заході межує з Заставнівським, на півдні – з Новоселицьким, на сході – з Кельменецьким районами Чернівецької області, а на півночі – з Тернопільською та Хмельницькою областями. Розташований на правому березі Дністра, в середній його течії. До найближчої залізничної станції Кам'янець-Подільський – 20 км, до обласного центру Чернівці – 65 км. Населення становить 12 тисяч чоловік.

Хотин – одне з найвідоміших і найдавніших міст України, яке в 2002 р. відзначило своє 1000-ліття. Адже саме на початку XI ст. простежується його безперервний розвиток, який згідно з даними археологічних досліджень та відомостями писемних джерел, не припинявся відтак протягом всього другого тисячоліття. Хоча на території міста виявлено стоянки первісних людей, поселення трипільської культури, ранньозалізного та ранньослов'янського часу, проте між ними не існувало прямої спадкоємності. Поселення, що передували місту Хотину, були звичайними землеробськими селищами, які не відрізнялися від інших поселень Середнього Подністров'я.

Виникнення раньосередньовічного міста Хотина фахівці розглядають як безпосередній наслідок включення території між Карпатами і Дністром до складу Київського князівства наприкінці X ст. (приблизно в 993–1001 рр.), коли великий київський князь Володимир остаточно підкорив літописні племенні князівства східних хорватів і тиверців. Одним із центрів князівської влади став Хотинський замок, споруджений на рубежі X–XI ст. на скелястому мисі заввишки 20 метрів, розташованому між каньйоном Дністра і вузьким дугоподібним каньйоном струмка, який огинав цей мис із західного і північного боків. Будучи адміністративним центром, замок контролював також єдину дорогу, що виходила з віковічних лісів берегом струмка до переправи на Дністрі, саме біля підніжжя скелі, на якій височіла твердиня.

Згідно з традиціями давньоруського оборонного зодчества, перші укріплення були дерев'яно-земляними. Їхню основу становив земляний вал, зміцнений зрубними конструкціями. Незважаючи на те, що вони не збереглися, існування замку-дитинця в XI ст. не викликає сумнівів. Адже лише за його наявності міг виникнути посад, рештки якого археологи виявили з південного боку на площі 20 га. Мабуть, від самого початку це місто мало назву Хотин «Хотинь». Вона походила від слов'янського імені Хотин (Хотін), поширеного саме в XI–XII ст. В сучасній мові його смислове значення відповідає прикметнику «бажаний», «жаданий». Можливо, так звали першого князівського воеводу, який керував спорудженням замку.

У 1961 р. в Хотині працювала наукова експедиція Чернівецького краєзнавчого музею, в якій взяли участь знавці оборонної архітектури з Києва на чолі з професором Г.Н. Логвином, археологи з Кишинева, студенти Чернівецького університету під керівництвом відомого археолога Б.О. Тимощука, краєзнавці з Чернівців. Протягом чотирьох літніх сезонів дослідники розкопували стародавні руїни, збирали речі, ретельно вивчали культурні нашарування. І поступово вимальовувалася початкова історія Хотина, історія, що незасвідчена писемними джерелами. Археологічні розкопки засвідчили, що тут жили люди ще в мідному віці – близько п'яти тисяч років тому. Селилися на мисі та в ранньозалізну епоху (I тисячоліття до н.е.).

Саме тут почав свій розвиток і Хотин. Спочатку це була невелика, збудована східними слов'янами дерев'яна фортеця, її незначні рештки виявлені під час розкопок. На жаль, встановити час побудови дерев'яної фортеці, а отже і Хотина, не вдалося, бо у зв'язку з будівництвом кам'яного замку найдавніші культурні нашарування були зруйновані. Поряд з дерев'яною фортецею і одночасно з нею існувало неукріплене селище. На його території розкопані напівземлянкові житла з печами-кам'янками, які датуються IX–X ст., а на глибині 1,2–1,4 метра виявлено культурний шар VII–VIII ст. Ці матеріали свідчать

про

існування

Хотина як слов'янського поселення вже у VIII ст. З того часу життя на його території не припинялося.

В X–XI ст. Хотин входив до складу Київської Русі. У розвитку древнього Хотина велику роль відігравала торгівля. Його укріплення охороняли велику переправу на Дністрі та стримували грабіжницькі набіги завойовників. І у XII–XIII ст., коли Хотин входив до складу Галицько-Волинської держави, його розвиток був тісно пов'язаний з торговим шляхом, що проходив Дністром. Про це свідчить скарб монет XII–XIII ст., знайдений у Хотині у 1889 р., який відразу ж потрапив до найбільшого монетного зібрання Російської імперії – Ермітажу в Санкт-Петербурзі. У XIII ст. за наказом князя Данила Галицького у Хотині замість дерев'яної побудували кам'яну фортецю, яка на своєму віку неодноразово реконструювалася і розширювалася, руйнувалася завойовниками і знову відбудовувалася.

Наприкінці XIV ст. Хотин увійшов до складу Молдавської держави. Побоюючися, з одного боку, Польщі і з другого – Туреччини, воєвода Молдавії Стефан III Великий, який правив 1457–1504 рр., значно розширив кордони фортеці. Руками кріпаків було зведено мур завтовшки 5 метрів і висотою 40 метрів. Оскільки на озброєння в армії з'явилася вогнепальна артилерія, у фортеці копаються глибокі підвали, спеціальні підземні приміщення для воїнів. Усе подвір'я фортеці вимощується кам'яними плитами. При розкопках внутрішнього подвір'я археологи виявили керамічний водопровід, що простягався майже на кілометр у бік від річки. Це свідчить про високу культуру місцевих будівельників. Фрагменти водопроводу, каналізаційних труб експонуються у Хотинському музеї.

Хотин був прикордонним містом Молдавії, мав досить міцні укріплення. У Хотинській фортеці – резиденції молдавських господарів упродовж XV–XVI ст. було написано багато феодальних грамот, розпоряджень, звернень. Майже в усіх грамотах-листах поруч з іншими старостами цинуту та міста є підпис коменданта фортеці Хотина. Про це свідчить збірник документів Стефана Великого – том 2, 1913 р. за редакцією Іоана Богдана.

На початку XVIII ст. перед зростаючою загрозою експансії Росії на Південь Османська Порта вирішила перетворити Хотин у головний форпост на Дністрі. Протягом 1711–1718 рр. турки за допомогою запрошених французьких інженерів перетворили Хотинську фортецю на один із найнепрístupніших бастионів тодішньої Центрально-Східної Європи. Навколо старого замку спорудили Нову фортецю, яка була розрахована на розміщення всередині 20-тисячного війська. Основу укріплень становили потужні земляні вали, бастиони й широкі рови, вимурувані тесаним каменем. У валах були облаштовані брами з баштами. У Новій фортеці збудували також мечеть із мінаретом. В 1739 та 1769 рр. фортеця була здобута росіянами, а в 1788 р. австрійцями і віддана знову туркам.

Ось як подає опис міста саксонський принц Фрідріх Заальфельдський. Хотинська фортеця в формі чотирикутника, 1800 на 730, має четверо воріт: Водяні, Стамбульські, Бендерські та Корохові. Всередині замку знаходяться палац паші, мечеть, турецька лазня, багато магазинів та 40 різних будинків, в яких могло розміститись 800 чоловік. Місто розташоване вище фортеці і оточене грабовим палісадом до самої фортеці. Одне передмістя називалося Константинополь, а інше біля воріт, що виходили на дорогу до Окопів, називалося Румля. Між двома передмістями був сад Осман-паші, який виходив і поза палісад. Малий струмок, який стікав у Дністер, ділив місто і фортецю на дві частини. Місто було забудоване дерев'яними будинками. При фортеці знаходилося 7000 чоловік війська, комендантом тоді там був Осман-паша та жив ага яничар Друру-оглу. Його брат був убитий в одній з сутичок під Хотином.

Сьогодні на території Хотинської фортеці створено Державний історико-архітектурний заповідник. Тут полюбляють проводити свята козацької звитяги та знімати фільми. Зокрема, Хотинську фортецю можна побачити в таких відомих фільмах, як «Захар Беркут», «Балада про доблесного лицаря Айвенго», «Д'Артаньян та три мушкетери», «Стріли Робін Гуда», «Гарас Бульба». У 2010 та 2011 рр. на території Хотинської фортеці проводився міжнародний фестиваль з історичного середньовічного бою «Битва націй». У 2012 р. організатори вирішили провести фестиваль у Варшаві.